

Sobiesław Szybkowski (Gdańsk)

PIĘĆ DOKUMENTÓW SĄDU ZIEMSKIEGO DOBRZYŃSKIEGO Z XIV I XV W.

Ziemia dobrzyńska w 1370 r. weszła w skład władztwa księcia Kazimierza Bogusławica (Kaźka), by po jego śmierci (1377) na krótko znaleźć się pod kontrolą wdowy, księżnej Małgorzaty Siemowitówny. Po spłaceniu jej z posagu ziemia ta nie wróciła pod władzę Korony. Objął ją książę Władysław Opolczyk, który w 1378 r. otrzymał Dobrzyńskie, wraz z Północnymi Kujawami, w lenno od króla Ludwika Andegaweńskiego. Z rąk księcia opolskiego w charakterze zastawu dostała się w l. 1391–1392 w ręce Krzyżaków, w posiadanie Królestwa Polskiego powróciła w 1405 r., po zwrocie sum zastawnych. Ponownie zniszczona i zajęta przez Krzyżaków w 1409 r., ostatecznie powróciła w granice Królestwa w wyniku grunwaldzkiego zwycięstwa nad Zakonem i zawarcia pokoju w Toruniu w 1411 r.¹

Z publikowanych pięciu dokumentów sądu ziemskiego dobrzyńskiego dwa pochodzą z lat zastawu krzyżackiego, jeden (z 1406 r.) z okresu bezpośrednio po wykupieniu ziemi dobrzyńskiej przez Królestwo Polskie, dwa pozostałe zaś z lat dwudziestych XV stulecia: odpowiednio

¹ Por. Z. Guldon, J. Powierski, *Podziały administracyjne Kujaw i ziemi dobrzyńskiej w XIII–XIV wieku*, Warszawa–Poznań 1974, s. 217–218, 220–225, 231–232; J. Bieniak, *Kształtowanie się terytorium ziemi dobrzyńskiej w średniowieczu*, ZH, t. 51, 1986, z. 3, s. 31–41. Kompetentne omówienie źródeł i literatury przedmiotu dotyczących Dobrzyńskiego w średniowieczu dokonali ostatnio: J. Bieniak, *Średniowiecze na ziemi dobrzyńskiej*, cz. 1, w: *Z dziejów ziemi dobrzyńskiej*, t. 1, pod red. Z. Goździa, Dobrzyń nad Wisłą 1997, s. 7–26; cz. 2, w: *Z dziejów ziemi dobrzyńskiej*, t. 2, pod red. Z. Goździa, Dobrzyń nad Wisłą 1998, s. 7–33; B. Herdzin, *Losy ziemi dobrzyńskiej w średniowieczu w świetle dokumentów z zasobu Archiwum Państwowego w Toruniu*, tamże, t. 1, s. 27–33.

z 1423 i 1426 r. Trzy pierwsze zostały wydane z oryginałów przechowywanych w Archiwum Państwowym w Toruniu², podstawą wydawniczą dwóch pozostałych były kopie z nowożytnych ksiąg grodzkich bobrownickich (dokument z 1423 r.) i ksiąg grodzkich brzeskich (dokument z 1426 r.) znajdujących się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie³.

*

Trzy drukowane z oryginału źródła, z 1398, 1400 i 1406 r., dokumentują bardzo ciekawy fakt posiadania przez mieszczan toruńskich, będących wszak poddanyami krzyżackimi, dóbr ziemskich na terenie Polski, w prawobrzeżnej części kasztelanii słońskiej, należącej najpierw do księstwa gniewkowskiego, a następnie – w latach panowania nad Kujawami Północnymi i ziemią dobrzyńską Władysława Opolczyka – włączonej w skład ostatniego ze wspomnianych terytoriów (ziemi dobrzyńskiej)⁴. Łążyn wraz z Obrowem już w 1309 r. znajdował się w posiadaniu pięciu mieszczan toruńskich: Piotra z Nysy, braci Jana i Bertrama z Białogardu, Tylmana Rebbera i Henryka Rada z nadania biskupa płockiego Jana i kapituły płockiej⁵. Pozwala to datować czas przejścia tej wsi we własność torunian na końcowe l. panowania pierwszego księcia dobrzyńskiego Siemowita Kazimierzowica (1287-zm. 1312), kiedy ziemia dobrzyńska i zapewne także kasztelania słońska zostały spustoszone przez najazd litewski i istniała pilna potrzeba odbudowy zniszczonych dóbr kościelnych⁶. Mieszczanie toruńscy trzymali Łążyn także w 1345 r., kiedy dokonano rozgraniczenia wsi oraz Obrowa, Zębowiec i Zębowa, należących do mieszczan toruńskich Mikołaja, Janusza, Hanka, drugiego Mikołaja, Hekarda i Getka, od wchodzących w skład dóbr biskupstwa włocławskiego Miliszew⁷. Łączny sposób

² AP Toruń, Dokumenty i listy, Katalog I, nr 155, 372, 540; publikowane kolejno jako dokument 1, 2, 3.

³ AGAD, Księgi grodzkie bobrownickie obligationum, ks. 1, k. 33; tamże, Księgi grodzkie brzeskie inscriptionum, ks. 19, k. 901–901v; publikowane kolejno jako dokument 4 i 5.

⁴ J. Bieniak, *Kształtowanie*, s. 34.

⁵ PrUB, Bd. I/2, nr 910; por. też B. Śliwiński, *Kształtowanie się własności rycerskiej w północnej części ziemi dobrzyńskiej w XIII i XIV wieku*, ZH, t. 50, 1985, z. 4, s. 17.

⁶ J. Bieniak, *Kształtowanie*, s. 10, 16; K. Jasiński, *Genealogia Piastów dobrzyńskich, władców Rypina*, w: *Rypin. Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 10–15, 21.

⁷ *Inedita kujawskie i dobrzyńskie z lat 1345–1368*, wyd. Z. Guldon, R. Kabaciński, w: *Dokumenty do dziejów Kujaw i ziemi dobrzyńskiej XIV–XIX w.*, w: *Źródła do dziejów*

wymienienia posiadaczy wspomnianych wsi uniemożliwia ustalenie, którzy z nich konkretnie byli posiadaczami Łążyna. Ścisłych informacji w tej kwestii udziela dokument księcia gniewkowskiego Władysława Białego z 1362 r., mocą którego zwrócił on mieszczaninowi toruńskiemu Janowi Bugheimowi wieś Łążyn, nadając jej jednocześnie prawo magdeburskie⁸. Niestety, brak źródeł uniemożliwia zrekonstruowanie wydarzeń, które doprowadziły do utraty wsi, a następnie jej powrotu w ręce wspomnianego. Z tekstu źródła możemy się tylko domyślać, że Jan był osobą zasłużoną dla księcia, skoro Władysław Biały zwrócił mu Łążyn *propter servicia*⁹. Nadanie dla Jana było nadaniem dziedzicznym, obejmującym także jego spadkobierców. Dodajmy jeszcze, że Jan Bugheim zajmował dość wysoką pozycję wśród elity toruńskiej. W l. 1370–1373 był ławnikiem Starego Miasta Torunia, w l. 1374–1383 tamtejszym rajcą, a w 1377 r. nadto sędzią staromiejskim. Zmarł w 1383 r.¹⁰ W Łążynie, obok Jana Bugheima, dziedziczyła jednak również Katarzyna i jej bliżej nieokreśleni krewni (*consanguinei*), którzy w 1368 r. uzyskali dokument sędziego gniewkowskiego Stanisława w sprawie rozgraniczenia ich wsi od należącego do biskupa włocławskiego Łążynka¹¹. Do descendentów Jana Bugheima należeli bez wątplenia dowodnie dziedziczący w Łążynie w l. 1390–1403 r. Konrad (Kunike) Bugheim i jego, notowany w 1403 r., nie wymieniony z imienia dorosły syn oraz Jan (Janusz) Bugheim¹². Ten ostatni w 1402 r. kupił od Macieja z Guntowa i Łążyna 10 łanów¹³, nabytych przez niego dwa l. wcześniej od Jana Wittrama (por. niżej). W 1403 r. Jan (Janusz) Bugheim, mieszczanin toruński, dalej scalając posiadłość w Łążynie, wykupił cztery łany zastawione uprzednio wielkiemu szafarzowi z Królewca, Konradowi von Muren¹⁴. W 1406 r. nabył 10,5 łanu w tej posiadłości od Tyczy i Jurgi, synów mieszczanina toruńskiego Tyczy

Bydgoszczy, nr 8, Warszawa–Poznań 1974, nr 1, 2; B. Śliwiński, *Kształtowanie*, s. 17; B. Herdzin, op. cit., s. 28.

⁸ Inedita, nr 4.

⁹ Tamże.

¹⁰ M. Gumowski, *Herbarz patrycjatu toruńskiego*, Toruń 1970, s. 44; *Urzednicy miejscy Torunia. Spisy*, cz. I: do roku 1454, opr. R. Czaja, Toruń 1999, s. 66, 68, 69, 71, 72, 73, 135, 198.

¹¹ Inedita, nr 5.

¹² Dokument 1; B. Herdzin, op. cit., s. 29.

¹³ B. Engel, *Die mittelalterlichen Siegel des Thorner Rathsarchiv mit besonderer Berücksichtigung des Ordenslandes*, Th.1–2, Mitteilungen des Copernicus-Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn, H. 9/10, 1894/1895, H. 2: s. 3.

¹⁴ B. Herdzin, op. cit., s. 29.

Voksa z Kawęczyna¹⁵. Jana (Janusza) i Konrada (Kunike) Bugheimów¹⁶, ze względu na czas występowania w źródłach należy uznać za synów Jana Bugheima, notowanego w 1362 r., a zmarłego w 1383 r.¹⁷ Być może inni dziedzice Łążyna znani na przełomie XIV i XV w. wywodzili się z kręgu rodzinnego Katarzyny i jej bliskich trzymających tę wieś w 1368 r. Już w 1390 r. posiadaczem części Łążyna był mieszczanin toruński Jan Wittram, który wówczas sprzedał połowę łąnu tamże Erwinowi *von Eychenborne*¹⁸. Z państwa krzyżackiego pochodził bez wątpienia, mający prawa do wspomnianej wsi, Henryk *de Hornstein*, notowany w publikowanym tu dokumencie z 1398 r. oraz trzymający wówczas w zastawie część Łążyna (uzyskaną właśnie od Henryka) Tomasz Reszkowski (Risschkow), mieszczanin Nowego Miasta Torunia¹⁹. W 1400 r. natomiast posiadaczem interesującej nas wsi był jeszcze znany nam już Jan (Janusz) Wittram (*Wetram*), który resztę swojego działu tamże sprzedał Maciejowi z Guntowa (kontrahentowi młodszego Jana Bugheima z 1402 r.)²⁰. Łążyn był

¹⁵ Por. dokument 3; B. Herdzin, op. cit., s. 29; Tycza i Jurga Tyczowice Voksowie z Kawęczyna starali się wtopić w polskie środowisko szlacheckie, posługiwali się bowiem herbem, pod względem godła identycznym z polską Leliwą (por. pieczęcie przywieszane pod dokumentem z 1406 r. przechowywanym w AP Toruń, Dokumenty i listy, Katalog I, nr 559), jednakże ich ojciec dowodnie był mieszczaninem toruńskim, posługiwał się zresztą herbem własnym, różnym od Leliwy. Voksowie pod względem genealogicznym nie mieli zatem nic wspólnego z polskim rodem Leliwów. O dziedzicach Kawęczyna, por. B. Śliwiński, *Kształtowanie*, s. 17.

¹⁶ Konrad jest znany źródłom w l. 1389–1404; por. M. Gumowski, op. cit., s. 44.

¹⁷ Młodszy Jan (Janusz) Bugheim podobnie jak ojciec robił karierę we władzach Starego Miasta Torunia, w l. 1395–1402 i 1406–1409 był tamtejszym ławnikiem, po raz ostatni wystąpił w 1425 r.; por. *Urzędnicy miejscy Torunia*, cz. 1, s. 137, 198.

¹⁸ B. Engel, *Die mittelalterlichen Siegel des Thorner Rathsarchiv mit besonderer Berücksichtigung des Ordenslandes*, H. 1, tabl. 4, nr 251, H. 2, s. 23. Osadę, z której pisał się Erwin, być może należałoby zidentyfikować z Wichorzem w ziemi chełmińskiej (Weychhorn, Weichorn) lub z inną miejscowością na terenie Prus; por. *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej w średniowieczu*, opr. K. Porębska, przy wsp. M. Grzegorza, Wrocław 1971, s. 145.

¹⁹ Por. dokument 1; B. Herdzin, op. cit., s. 29; Tomasz Reszkowski (Risschkow) był ławnikiem Nowego Miasta Torunia w 1386 r., zdaniem autora spisu miejskich urzędników toruńskich, właśnie wówczas (1386) wystąpił po raz ostatni w źródłach; por. *Urzędnicy miejscy Torunia*, cz. 1, s. 188, 218.

²⁰ Por. dokument 2; B. Herdzin, op. cit., s. 29. Guntowo, z którego pisał się Maciej, należy identyfikować z Gutowem pod Lidzbarkiem, na terenie państwa krzyżackiego, miejscowość ta wprawdzie stanowiła własność kapituły chełmińskiej, ale ta nadawała ją rycerskim wasalom, jednym z nich mógł być Maciej (por. *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej w średniowieczu*, s. 45). Identyfikacja z Gumowem w powiecie lipnowskim (parafia Złotoria) jest mniej prawdopodobna, w XVI w. była to

zatem, jak widać, przedmiotem transakcji (sprzedaży i zastawów), dokonywanych głównie między przybyszami z terenów Prus, zazwyczaj mieszczanami toruńskimi. Z tego faktu wynikało także miejsce przechowywania dokumentów z 1398, 1400 i 1406 r., które złożono w kancelarii miejskiej Torunia, a następnie w tamtejszym archiwum miejskim.

Dwa pozostałe z wydawanych dokumentów zostały już szerzej wykorzystane przez literaturę, głównie przez Janusza Bieniaka. Dokument z 1423 r. dotyczy zapisu posagu i wiana przez Henryka (Andrzeja) z Radomina na rzecz żony, Doroty z Wilczyna. Henryk (Andrzej) był zapewne młodszym synem lub najstarszym wnukiem marszałka dobrzyńskiego Iwona z Radomina herbu Pierzchała i bliskim krewnym (bratem lub bratankiem) kasztelana dobrzyńskiego (1406–1414) Jana z Radomina i Włoszczowej oraz tamtejszego łowczego Mikołaja z Radomina. Dorotę, pisaną w dokumencie wienno-posagowym z Wilczyna w wielkopolskim powiecie gnieźnieńskim, należy zidentyfikować z przedstawicielką najbliższego kręgu rodzinnego sędziego kaliskiego (1406–1419) Jakuba Jaki z Wilczyna herbu Poraj (Róża). Za taką identyfikacją przemawia tu bardzo silnie urzędniczy status zarówno Pierzchałów Radomińskich, jak i dziedziców Wilczyna. Chronologia pojawienia się Doroty w źródłach (1423) pozwala także sugerować, że była ona najpewniej córką sędziego kaliskiego²¹.

*

Dokument z 1426 r. dotyczy podziału majątkowego rodziny herbu Laska, która przybyła na teren ziemi dobrzyńskiej w II połowie XIV w., w wyniku konkretnej transakcji majątkowej. W 1358 r. Hektor (młodszy) z Łącka (powiat nakielski), wywodzący się pakoskiej linii rodu, zamienił

królewszczyzna należąca do starostwa dobrzyńskiego (por. Z. Guldon, *Mapy ziemi dobrzyńskiej w drugiej połowie XVI w.*, Toruń 1967).

²¹ Por. dokument 4; *Urzednicy wielkopolscy XII–XV wieku. Spisy*, opr. M. Bielińska, A. Gąsiorowski, J. Łojko, Wrocław 1985, s. 122, 201; J. Bieniak, *Elita ziemi dobrzyńskiej w późnym średniowieczu i jej majątki*, w: *Stolica i region. Włocławek i jego dzieje na tle przemian Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*, pod red. O. Krut-Horonziak, L. Kajzera, Włocławek 1995, s. 52–57. Wbrew sugestiom J. Bieniaka ostatnie wystąpienie Henryka (Andrzeja) z Radomina należy przesunąć z 1423 na 1424 r., kiedy to jeszcze spierał się przed sądem ziemskim w Koninie z podstolim kaliskim Przedpełkiem z Kopydłowa herbu Dryja. Spór przy tym miał charakter graniczny, co przy fakcie, że posiadłości Przedpełka graniczyły z Wilczynem, dodatkowo wzmacnia nasze przypuszczenie o pochodzeniu Doroty. Sprawa sądowa z podstolim kaliskim dowodzi bowiem, że Henryk (Andrzej) najwyraźniej trzymał część Wilczyna jako zastaw do czasu spłacenia posagu żony przez jej krewnych; por. AP Poznań, Konin Z. 2, k. 120v.

swe posiadłości w Łącku i okolicznych osadach na dobrzyńskie dobra byszewskiego (koronowskiego) klasztoru cystersów: Szpetal Górny i Dolny, Zaduszunki z Jeziołem Kuczyno, Glewo i Złotopole. Zmarły w 1367 r. Hektor pozostawił czterech synów: chorążego dobrzyńskiego (1394) Grzymisława (Grzymka), podsędkę dobrzyńskiego (1390–1416) Mikołaja, chorążego dobrzyńskiego (1394–1427) Jana (piszącego się głównie z wielkopolskiego Orchowa, który przejął jako posag żony) oraz kanclerza gnieźnieńskiego Świętopełka. W 1426 r. dwóch żyjących jeszcze Hektorów podzieliło między siebie Dolny i Górny Szpetal, Zaduszunki, kupione rok wcześniej Kulin i Jezioro Kuczyno²².

*

Dokumenty z l. zastawu krzyżackiego (1398, 1400), ukazują również bardzo ciekawą sytuację w sądownictwie ziemskim ziemi dobrzyńskiej²³. Ich wystawcami byli bowiem nie sędzia i podsędek ziemscy (ewentualnie sam sędzia ziemski) jak w okresie wcześniejszym i równocześnie w innych ziemiach polskich, ale tamtejszy przedstawiciel władzy centralnej, którym był krzyżacki wójt dobrzyński (bobrownicki) wspólnie z sędzią ziemskim, co dokumentuje już najstarszy dokument sądu dobrzyńskiego z l. zastawu, wystawiony w 1393 r.²⁴ Władza krzyżacka ograniczała zatem wyraźnie samodzielność dobrzyńskiego sądu ziemskiego w l. 1392–1405 poprzez obecność podczas jego posiedzeń wójta i współwystawianie przezeń dokumentów sądowych. W takiej sytuacji sąd ziemski dobrzyński przybierał ciekawą formę. Wydaje się bowiem, iż łączył w sobie jednocześnie cechy sądu ziemskiego i sądu przedstawiciela władzy centralnej, do czego w warunkach polskich chyba nigdy nie doszło, a sądy ziemskie i władza starościńska wystawiały zawsze osobne dokumenty. Dodajmy jednak, iż po powrocie Dobrzyńskiego w skład Królestwa sąd ziemski dobrzyński uwolnił się spod kontroli przedstawicieli władzy centralnej i już dokument z 1406 r. został

²² Por. dokument 5; J. Bieniak, *Elita*, s. 48–50 (tam też źródła i wcześniejsza literatura przedmiotu).

²³ Dokument 1 i 2.

²⁴ KDP, t. II/2, nr 518. Ogólnej tendencji nie zaprzecza dokument z 1395 r. dotyczący zakupu przez Krzyżaków wsi Kikół, wystawionego tylko przez sędziego ziemskiego. Wójt dobrzyński Herman Pilgrim występował tu bowiem w charakterze nabywcy, w związku z czym nie mógł potwierdzić zakupu, którego sam dokonał; por. tamże, nr 549; por. też J. Bieniak, *Dobrzyński wywód szlachectwa z 1378 roku*, w: *Heraldyka i okolice*, pod red. A. Rachuty, S. Górzyńskiego, H. Mańkowskiej, Warszawa 2002, s. 453–454, gdzie publikowany dokument sądowy wystawiony wspólnie przez sędziego ziemskiego i podsędkę ziemskich dobrzyńskich.

wystawiony przez sędziego i podsędką dobrzyńskich²⁵, podobnie jak późniejsze znane dokumenty sądowe (w tym drukowane tu z l. 1423 i 1426)²⁶.

*

Publikowane dokumenty przynoszą ważne, zawarte w ich listach świadków, informacje dotyczące hierarchii ziemskiej ziemi dobrzyńskiej na przełomie XIV i XV w., uzupełniające przestarzałą już publikację Zygmunta Lasockiego poświęconą urzędnikom dobrzyńskim w średniowieczu²⁷. Szczególnie interesujące są przy tym trzy najstarsze z publikowanych, z lat 1398, 1400 i 1406²⁸.

Przedstawiciele dobrzyńskiej elity urzędniczej do zajęcia swej ziemi przez Krzyżaków i następującego za nim zastawu w 1392 r. nie ustosunkowali się w jednolity sposób. Znaczna część z nich zaakceptowała istniejący stan rzeczy i lojalnie współpracowała z Zakonem. Mniejszość, szczególnie zaangażowana w obronę Dobrzyńskiego dla Królestwa i lojalna królowi polskiemu, która opolczykowi zastaw uważał za nielegalny i nigdy go nie zaakceptowała, uszła na tereny podległe władzy korony. Dotyczyło to sędziego dobrzyńskiego Andrzeja z Cebrzyszewa herbu Dołęga, podsędką dobrzyńskiego Mikołaja ze Złotopola i jego braci, Grzymisława i Jana²⁹. Dwaj ostatni za swą wierność koronie rychło uzyskali od Władysława Jagiełły nagrodę w postaci awansów urzędniczych. Po śmierci żyjącego jeszcze w 1393 r. chorążego dobrzyńskiego Mikołaja, najpierw Grzymisław (w 1394), a po jego szybkiej śmierci Jan (w 1394) uzyskali ten urząd³⁰. Król polski, nie uznając legalnego dzierżenia przez Krzyżaków ziemi dobrzyńskiej w charakterze zastawu, nie uznawał także ich praw do udzielania nominacji urzędniczych. Ci z kolei nie uznawali nominacji królewskich, o czym świadczy obdarzenie dobrzyńskim chorągstwem Mikołaja z Trutowa i Woli h. Ogon, notowanego na tym urzędzie w l. 1399–1402³¹, zatem wówczas, kiedy chorążym z nominacji Władysława Jagiełły był wspomniany Jan. Nawet po ustąpieniu dziedzica Trutowa z urzędu wielki mistrz mianował w 1405 r. na dobrzyńskie chorągstwo swego popiecznika, Jan

²⁵ Dokument 3.

²⁶ Dokument 4, 5.

²⁷ Z. Lasocki, *Dostojnicy i urzędnicy ziemi dobrzyńskie, w XIV i XV wieku*, MH, t. 13, 1934.

²⁸ Dokumenty 1, 2, 3.

²⁹ J. Bieniak, *Elita*, s. 38, 48–49.

³⁰ KDP, t. II/2, nr 518; J. Bieniak, *Od wójtów Rypina do rodu szlacheckiego. Starorypińscy w XIV i XV stuleciu*, w: *Rypin*, s. 56; tenże, *Elita*, s. 48.

³¹ J. Bieniak, *Od wójtów Rypina*, s. 56; tenże, *Elita*, s. 268.

z Raszowa i bezskutecznie zabiegał u polskiego króla o uznanie dla tej nominacji³². Podwójna obsada urzędów dobrzyńskich w l. zastawu krzyżackiego dotyczyła nie tylko tamtejszego chorążstwa. Przebywających poza ziemią dobrzyńską sędziego i podsędką ziemskich zastąpili krzyżacy nominaci: Trojan z Ostrowitego i Kikoła herbu Ogon i pruskiego pochodzenia Beszel z Czarnego, obdarzony przez Krzyżaków kupionym od wojewody mazowieckiego (warszawskiego) Abrahama Sochy herbu Nałęcz Zarzeczewem³³. Sędzia Trojan na swoim urzędzie występował od 1393 do 1402 r., a podsędek Beszel od 1400 do 1402 r.³⁴ Król polski i wieli mistrz nie uznawali także wzajemnie własnych nominacji na inne opustoszałe w wyniku śmierci ich posiadaczy urzędy ziemskie. Po śmierci kasztelana słońskiego Tomisława z Mazowsza herbu Doliwa, Władysław Jagiełło nominował na tę kasztelanię syna zmarłego, Wojciecha z Pleckiej Dąbrowy i Sadłowa, który w źródłach polskiej proweniencji z odnośną tytułaturą występował od 1396 (urząd sprawował do 1429 r.)³⁵. Krzyżacy natomiast wyznaczyli konkurencyjnego kasztelana słońskiego, Mikołaja z Makówca, występującego jedyny raz z tym urzędem, w publikowanym tu dokumencie z 1400 r.³⁶ Z kolei po śmierci kasztelana dobrzyńskiego Andrzeja z Woli (krótko po 1398 r.), król polski urzędem tym obdarzył notowanego tylko raz z tytułaturą kasztelańską (1399) Mściszka z Chełmicy i Lutomińska herbu Jastrzębiec. Z krzyżackiej nominacji postąpił zaś na tę kasztelanię wnuk Andrzeja, Janusz ze Skępego, występujący z odnośną tytułaturą w l. 1400–1407³⁷. W wypadku urzędów kasztelańskich swego konkurenta nie miał natomiast kasztelan rypiński, Adam z Zielonej, znany w l. 1402–1406, który otrzymał ten urząd z rąk krzyżackich po śmierci (zapewne w 1401 r.) swego ojca, Piotra Świnki ze Strzyg³⁸.

³² J. Bieniak, *Od wójtów*, s. 57.

³³ Dokument 1 i 2; KDP, t. I, nr 146; t. II/2, nr 518; *Kodeks dyplomatyczny księstwa mazowieckiego* (cyt. dalej: KDKM), wyd. T. Lubomirski, Warszawa 1863, nr 151; A. Bieliński, *Szlachta ziemi dobrzyńskiej za ostatnich Jagiellonów*, Warszawa 1905, s. 129; J. Bieniak, *Elita*, s. 45, przyp. 224; B. Możejko, *Ród Świnków na pograniczu polsko-krzyżackim w średniowieczu*, Gdańsk 1998, s. 120, przyp. 207–208.

³⁴ Dokument 2; KDP, t. II/2, nr 518; KDKM, nr 151.

³⁵ J. Bieniak, *Elita*, s. 29–30; tenże, *Doliwowie w XIII wieku. Przesłanki późniejszej świętości rodu w Królestwie Polskim ostatnich Piastów*, w: *Cracovia, Polonia, Europa*, Kraków 1995, s. 232–233.

³⁶ Dokument 2; J. Bieniak, *Elita*, s. 30.

³⁷ J. Bieniak, *Elita*, s. 34; 51.

³⁸ B. Możejko, op. cit., s. 120.

Brak akceptacji ze strony króla polskiego dla krzyżackich nominacji spowodował usunięcie z urzędów osób, które wyznaczali Krzyżacy. Po powrocie w 1405 r., na mocy postanowień raciańskich, Dobrzyńskiego w skład Korony Polskiej, objął urzędnicy sądowi mianowani przez wielkiego mistrza zostali usunięci. Beszel z Czarnego i Zarzeczewa żył jeszcze w 1413 r.³⁹, działał również nadal Trojan z Ostrowitego (por. niżej), jakkolwiek występowali już bez tytułatury dawniej zajmowanych urzędów. Powrócili natomiast do swoich obowiązków posiadacze dobrzyńskiego sądstwa i podsędkostwa, przebywający w l. zastawu poza ziemią dobrzyńską. Jako sędzia dobrzyński ponownie od 1406 r. występował i wystawiał dokumenty sądowe Andrzej z Cebrzyszewa, współdziałając z podsędkiem Mikołajem ze Złotopola⁴⁰. Urząd kasztelana słońskiego utracił też Mikołaj z Makówca, żyjący jeszcze w 1413 r.⁴¹, z odnośnym tytułem występował już bowiem tylko Wojciech z Pleckiej Dąbrowy⁴². Rychło po 1405 r. swe kasztelanie utracili także Janusz ze Skępego i Adam z Zielonej. Janusz tytułowany był kasztelanem wprawdzie jeszcze w 1407 r., jednakże już w 1406 r. miał następcę z nominacji królewskiej. Był nim Jan z Radomina i Włoszczowej herbu Pierzchała, który w przeciwieństwie do innych przedstawicieli swojej rodziny zachował lojalną postawę wobec króla, ponosząc nadto w jego służbie znaczne zasługi⁴³. Podobnie w 1406 r., po raz ostatni jako kasztelan rypiński, pojawił się w źródłach Adam z Zielonej, mający jako następcę w tym samym roku nominata królewskiego Jana z Chełmicy herbu Jastrzębiec (syna „królewskiego” kasztelana dobrzyńskiego Mściszka)⁴⁴.

Dawni nominaci krzyżacy przez pewien musieli zabiegać o odzyskanie łaski królewskiej. Najwcześniej odzyskał ją, jak się wydaje, chorąży dobrzyński z krzyżackiego nadania, Mikołaj z Trutowa. Zdaniem J. Bieniaka już w 1406 r. był chorążym mniejszym dobrzyńskim, który to urząd wprowadzono po ponownym podporządkowaniu ziemi dobrzyńskiej władzy polskiej⁴⁵. Na korzyść Mikołaja silnie przemawiała rezygnacja przezeń z chorągwa większego jeszcze przed wykupieniem zastawu, co doprowadziło do nieuznanej przez króla nominacji wielkiego mistrza dla Jana z Raszowa. Do 1412 r. na postąpienie na urząd ziemski czekał

³⁹ Lites, t. II, s. 230.

⁴⁰ Dokument 3; J. Bieniak, *Elita*, s. 38, 48–49.

⁴¹ Lites, t. II, s. 230.

⁴² Z. Lasocki, op. cit., s. 152

⁴³ AP Poznań, Gniezno Z. 1, k. 87v; J. Bieniak, *Elita*, s. 34, 53.

⁴⁴ J. Bieniak, *Elita*, s. 45, 50–51; B. Możejko, op. cit., s. 120.

⁴⁵ J. Bieniak, *Od wójtów*, s. 74, przyp. 159.

Janusz ze Skępego, piszący się już wówczas najczęściej z żoninego Kościelca na Kujawach Inowrocławskich. Uzyskał on wówczas palację inowrocławską, a droga do uzyskania przez niego tego bardzo wysokiego wszak urzędu wiodła przez silne zaangażowanie w służbie króla w I wojny z Krzyżakami (1409–1411)⁴⁶. Podobnie w 1416 r. kasztelanię dobrzyńską otrzymał, uprzednio „krzyżacki” kasztelan rypiński, Adam z Zielonej⁴⁷. Rehabilitacja objęła również zapewne sędziego dobrzyńskiego z lat zastawu, Trojana z Ostrowitego, ponieważ od 1417 r. występował podsędek dobrzyński o tym samym imieniu i przydomku posesjonatywnym⁴⁸. Utożsamieniu podsędka z dawniejszym sędzią wydaje się przy tym bardziej prawdopodobne niż uznanie podsędka Trojana za syna sędziego o tym samym imieniu. Za pierwszą z tych ewentualności przemawia właśnie powrót w tym samym czasie na urzędy ziemskie innych, ukaranych depozycją po 1405 r., nominatów krzyżackich. Trojan z Ostrowitego postąpił zresztą na wyższy urząd dobrzyński ziemski, tamtejsze wojstwo, na którym był znany w 1434 r.⁴⁹

Spośród publikowanych tu dwóch późniejszych dokumentów sądu dobrzyńskiego z 1423 i 1426 r. tylko lista świadków drugiego wzbogaca naszą wiedzę o urzędnika dobrzyńskiego nieznanego ani Z. Lasockiemu, ani późniejszej literaturze. Chodzi o miecznika dobrzyńskiego Marcina z Dąbrówki (powiat lipnowskie, parafia Wola)⁵⁰. Miecznika Marcina notują jeszcze dwie zapiski z ksiąg ziemskich brzeskich z 1411 (tu bezimiennie) i 1413 r. (tu bez przydomku posesjonatywnego)⁵¹. Nie żył on już zapewne w 1434 r., ponieważ dokument szlachty dobrzyńskiej dotyczący następstwa tronu w Polsce na miecznikostwie notuje już Mikołaja ze Znańca⁵². Prawdopodobnie Marcin posługiwał się herbem Cholewa, na co może

⁴⁶ Tenże, *Elita*, s. 34.

⁴⁷ J. Bieniak, *Elita*, s. 45; B. Możejko, op. cit., s. 127.

⁴⁸ Z. Lasocki, op. cit., s. 135.

⁴⁹ Tamże, s. 136. Zapewne jednak awans Trojana na urząd wojskiego dobrzyńskiego poprzedzało sprawowanie przezeń jakiegoś jeszcze innego, niż podsędkostwo, tamtejszego urzędu ziemskiego. Poprzednik jego bowiem na wojstwie, Waszek ze Szczawina i Grochowalska herbu Jastrzębiec, żył jeszcze w 1428 r., a następca na podsędkostwie, Mikołaj Kanio z Chelmicy, występował zdaniem J. Bieniaka (*Elita*, s. 51) z odnośną tytułaturą już w 1427 r. Alternatywnie należałoby uznać podsędka Trojana i wojskiego Trojana, piszących się z Ostrowitego, za dwie różne osoby, najprawdopodobniej ojca i syna o tym samym imieniu.

⁵⁰ Dokument 5.

⁵¹ AGAD, Księgi ziemskie brzeskie, ks. 3, k. 31v, 97.

⁵² KDP, t. II/2, nr 578.

wskazywać przynależność herbowa dziedziców Dąbrówki w późnym średniowieczu i początkach epoki nowożytnej⁵³.

*

Skomplikowane dzieje polityczne ziemi dobrzyńskiej w końcu XIV i na początku XV w. znacznie wpłynęły na losy jej elity ziemskiej. Musiała ona wybierać między lojalnością między Królestwem Polskim i jego monarchą, lojalnością wobec lenników korony, a później krzyżackiego zastawnika, którego obecność w Dobrzyńskiem nie była przez polskiego króla akceptowana. Część z jej przedstawicieli wybrała współpracę z Zakonem, przyjmując z ich rąk dobrzyńskie, za co zostali następnie ukarani po powrocie Dobrzyńskiego pod kontrolę polskiego króla pozbawieniem otrzymanych dostojęństw. Zmiany przynależności politycznej odegrały zatem znaczącą rolę w zmianach składu osobowego dobrzyńskiej hierarchii ziemskiej. Publikowane tu dokumenty sądu ziemskiego dobrzyńskiego proces ten w pewnym stopniu przybliżają.

Dokument 1

Lipno, 1 I 1398

Wójt dobrzyński Herman Pilgrim i sędzia ziemski dobrzyński Trojan z Ostrowitego potwierdzają prawa mieszczanina toruńskiego Tomasza Reszkowskiego do zastawu w Łążynie nabytego przezeń od Henryka „de Hornstein”, wbrew roszczeniom dziedzica Łążyna Konrada (Kunka) Bugheima.

Oryg.: AP Toruń, Dokumenty i listy, Katalog I, nr 155. Pergamin 323 × 155 + 31. Na odwrociu równoczesna notatka zapewne pisarza sądu dobrzyńskiego „Thome de Thorun” oraz inne notatki archiwistów z okresu nowożytnego, dotyczące treści i stara sygnatura archiwalna. Dwie pieczęcie przywieszzone na pergaminowych paskach: 1. wójta dobrzyńskiego Hermana Pilgrima (średnica 34 mm) z wizerunkiem św. Katarzyny z tarczą i mieczem depczącej diabła i napisem otokowym *S' advocati in beberen* (por. B. Engel, *Die mittelalterlichen Siegel des Thorner Rathsarchiv mit besonderer Berücksichtigung des Ordenslandes*, Th. 1, s. 2, tabl. 1, nr 14); 2. sędziego ziemskiego dobrzyńskiego Trojana z Ostrowitego (średnica 28 mm), zachowało się jedynie około jednej

⁵³ A. Biliński, op. cit., s. 44–45.

trzeciej całości z fragmentem napisu otokowego (TROIAN), uzupełnione do pełnego koła podczas współczesnej konserwacji.

Reg.: A. Radziwiński, J. Tandecki, *Katalog dokumentów i listów krzyżackich Archiwum Państwowego w Toruniu, t. 1, Warszawa 1994, nr 77.*

Uwaga: Tekst dokumentu wydany wedle zasad zawartych w A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku, SŻ, t. 1, 1957.*

Nos Hermanus Pilgrim frater Ordinis Theutonicorum de Bobrowniki tociusque terre Dobrinensis advocatus¹ | et Troyanus heres in Ostrovite iudex Dobrinensis² omnibus et singulis ad quos presentes devenerint publice | profite-mur, quia cum nobilis viris Cunek heres de Lanszino³ ad nostram nostrorumque assessorum presenciam cir | cumspectum et honestum virum et dominum Thomam dictum Reszcowszki civem Nove Civitatis Thorun⁴ pro obligacionem quas in Lanszino ab Henrico de Hornstein⁵ resignatas habuit citavit ad terminos generales, tandem prefatus Thomas dictus Reszcowszki litteras heredum super predictas obligaciones in Lanszino⁶ et specialiter litteram iudicalem nobis presentavit, in qua clare apparvit, quia memoratus Henricus de Hornsteyn predictas obligaciones in Lanszino cum litteris super easdem confectam dedit et libere assignavit memorato Thome dicto Reszcowszki civi Thorunensi, nos vero visis litteris predictarum obligacionum et litteram iudicalem priusdicto Thome dicto Reszcowszki predictas obligaciones in Lanszino iuxta continenciam litterarum super eas confectarum adiudicavimus tenere in obligacione tali condicione imponita, quia ille vel illi an vel quibus ius competit reddimere predictas obligaciones potest, primo unam aut plures uno tempore reddimere obligaciones aut simul omnes, secundam hoc prout est aliqua in aliquibus pecuniis obligata. In cuius rei testimonium sigilla nostra presentibus sunt appensa. Datum Lipno ipso die Circumcisionis Domini in terminis generalibus sub anno Domini MCCCXC octavo, presentibus nobilibus viris dominis Andrea Dobrinensi⁷, Petro Rippinensi⁸ castellanis, Iwone marsalco⁹, Kanimiro venatore¹⁰, Nicolao subagaszone¹¹ Dobrinensibus et aliis fidedignis.

¹ Herman Pilgrim, *krzyżacki wójt dobrzyński (bobrownicki) 1393–1401 (Wykaz urzędów. Dostojnicy zakonu krzyżackiego w Prusach, opr. B. Jähnig, w: Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Podziały administracyjne i kościelne w XIII–XV wieku, pod red. Z. H. Nowaka, Toruń 2000, s. 117).*

² Trojan z Ostrowitego h. Ogon, *sędzia ziemski dobrzyński 1393–1402 (1405), potem być może podsedek dobrzyński 1417–1426 i wojski dobrzyński 1434 (J. Bieniak, Elita, s. 36; Z. Lasocki, op. cit., s. 54, 135, 136).*

³ Konrad (Kunike, Kunek) Bugheim z Łążyna, wyst. 1389–1404 (B. Engel, *Die mittelalterlichen Siegel des Thorner Rathsarchiv mit besonderer Berücksichtigung des Ordenslandes*, Th. 2, s. 3; A. Gumowski, *op. cit.*, s. 44).

⁴ Bliżej nieznany.

⁵ Bliżej nieznany.

⁶ Łążyn, wieś w powiecie lipnowskim, parafia loco.

⁷ Andrzej z Woli h. Ogon, kasztelan dobrzyński 1367–1398 (J. Bieniak, *Elita*, s. 34).

⁸ Piotr Świnka ze Strzyg h. Świnka, chorąży dobrzyński 1371, kasztelan rypiński 1373–1398 (J. Bieniak, *Elita*, s. 44; B. Możejko, *op. cit.*, s. 87–103).

⁹ Iwon z Radomina, marszałek dobrzyński 1371–zm. po 1411 (J. Bieniak, *Elita*, s. 52–53).

¹⁰ Kanimir ze Ściborza, Zieleniewa h. Dołęga (?), podłowczy dobrzyński 1378–1379, łowczy dobrzyński 1382–1402, (J. Bieniak, *Dobrzyński wywód szlachectwa*, s. 450–451).

¹¹ Mikołaj z Olesna, podkoni dobrzyński 1393–1412, być może h. Luba (J. Bieniak, *Dobrzyński wywód szlachectwa*, s. 448–449).

Dokument 2

Lipno, 20 IX 1400

Wójt dobrzyński Herman Pilgrim i sędzia ziemski dobrzyński Trojan z Ostrowitego potwierdzają, że dziedzic Łążyna Janusz Wittram, sprzedał swoją część w Łążynie Maciejowi z Guntowa za 273 grzywny toruńskie.

Oryg.: AP Toruń, Dokumenty i listy, Katalog I, nr 372. Pergamin 293 × 200 + 39. Na odwrociu równoczesna notatka zapewne pisarza sądu dobrzyńskiego „Mathie de Lanszino” oraz inne nowożytne notatki archiwistów o treści i stara sygnatura archiwalna. Dwie pieczęcie przywieszzone na pergaminowych paskach: 1. wójta dobrzyńskiego Hermana Pilgrima, opis jak wyżej, słabiej zachowana; 2. sędziego ziemskiego dobrzyńskiego Trojana z Ostrowitego (średnica 28 mm) z herbem Ogon i napisem otokowym S' TROIAN DE KICOL (por. B. Engel, *Die mittelalterlichen Siegel der Fürsten, der Gesitlichkeit und des polnischen Adels im Thorner Rathsarchiv*, *Abhandlungen zur Landeskunde der Provinz Westpreussen*, H. 11, 1902, s. 16; J. Bieniak, *Elita*, s. 36).

Reg.: A. Radziwiński, J. Tandecki, *Katalog dokumentów i listów krzyżackich Archiwum Państwowego w Toruniu*, t. 1, Warszawa 1994, nr 84.

Uwaga: Tekst dokumentu wydany wedle zasad zawartych w A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, *SŻ*, t. 1, 1957.

Nos Hermanus Pilgrim frater Ordinis Sancte Marie Hospitaleri Jerosolomitani tocusque | terre Dobrinensis advocatus¹ et Troyanus heres in Ostrowite iudex Dobrinensis² omnibus et singulis | presentibus et futuris et ad quos devenerint publice profiteamur, quia veniens ad nostram nostrorumque assessorum | presenciam nobilis vir Janussius dictus Wetram heres de Lanszino Nemeccszke³ non compulsus nec coactus, sed ipsius sponatanea et libera voluntate porcionem suam propriam prius dicte hereditatis Lanszino Nemeccszke⁴, campis, silvis, pascuis, aquis aquorumque decursibus aliisque omnibus et singulis fructibus ad predictam ipsius porcionem spectantibus ibidem in Lanszino cum omni iure et dominio prout solus ipsam tenuit et possedit, nichil iuris seu proprietatis pro se [et^a] suis liberis resignando, Mathie de Gunthowo⁵ et ipsius liberis pro ducentis et septuaginta et tribus marcis Thorunensibus imperpetuum vendidisse recognovit et coram nobis nostrosque assessoribus imperpetuum contulit et resignavit memorato Mathie et ipsius successoribus perpetuis temporibus tenere et pacifice possidere cum omni proprietate predictam porcionem ibidem in Lanszino Nemeccszke vendendi, donandi et commutandi prout priusdicto Mathie et ipsius successoribus videbitur expedire, insuper memoratus Janussius dictus Wetram pro predicta porcione sic vendita priusdictum Mathiam intercedere promisit per spacium trium annorum iuxta consuetudinem terrestrem. In huius rei testimonium sigilla nostra presentibus sunt appensa. Datum et actum in Lyppno feria secunda in vigilia beati Mathei Apostoli et Ewangeliste sub anno nativitate Domini MCCCC, presentibus nobilis viris, dominis: Nicolao de Macowcz castellano Slanensi⁶, Beslone de Szareczewo subiudice⁷, Nicolao de Trutowo vexillifero Dobrinensibus⁸, Nicolao de Oleszno subagazone⁹, Nicolao de Clonowo¹⁰ et Tycza de Kaweczino¹¹ heredibus et aliis fidedignis.

^a *Brak or.*

¹ *Por. przyp. 1 do dok. 1.*

² *Por. przyp. 2 do dok. 1.*

³ *Blżej nieznan.*

⁴ *Por. przyp. 6 do dok. 1.*

⁵ *Guntowo, obecnie zapewne Gutowo w ziemi lubawskiej pod Lidzbarkiem, dziedzic Maciej blżej nieznan.*

⁶ *Mikołaj z Makówca, wyst. 1393–1413 (KDP, t. II/2, nr 518, Lites, t. II, s. 230), kasztelan słoński 1400–(1405).*

⁷ *Beszel z Czarnego i Zarzeczewa, podsędek ziemski dobrzyński 1400–1402 (1405), wyst. jeszcze 1413 (tu; Lites, t. II, s. 230; J. Bieniak, *Elita*, s. 48, przyp. 268).*

⁸ *Mikołaj z Trutowa h. Ogon, chorąży dobrzyński 1399–1402, potem być może chorąży mniejszy dobrzyński 1406 (J. Bieniak, *Od wójtów*, s. 56, 74, przyp. 159).*

⁹ Por. przyp. 11 do dok. 1.

¹⁰ Klonowo w powiecie lipnowskim, parafia Działyń, dziedzic Mikołaj bliżej nieznan.

¹¹ Tycza Voks (starszy) z Kawęczyna w powiecie lipnowskim, parafia Łążyn, h. własnego (głowa lisa?), wyst. 1389-zm. przed 1406 (por. dok. 3; B. Engel, *Die mittelalterlichen Siegel des Thorner Rathesarchiv mit besonderer Berücksichtigung des Ordenslandes*, Th. 1, tabl. 2, nr 95; Th. 2, s. 8, 23).

Dokument 3

Lipno, 25 I 1406

Sędzia ziemski dobrzyński Andrzej z Cebrzyszewa i tamtejszy podsędek Mikołaj ze Złotopola potwierdzają, że Tycza i Jurga, synowie Tyczy z Kawęczyna, sprzedali 10,5 łana w Łążynie z połową czynszu z karczmy mieszczaninowi toruńskiemu Janowi (Januszowi) Bugheimowi za 180 grzywien toruńskich.

Oryg.: AP Toruń, Dokumenty i listy, Katalog I, nr 540. Pergamin nierówno obcięty 334 × 212 + 47. Na odwrociu nowożytny notatki archiwistów o treści, dacie i stara sygnatura archiwalna. Dwie pieczęcie przywieszane na pergaminowych paskach: 1. sędziego ziemskiego dobrzyńskiego Andrzeja z Cebrzyszewa (średnica 21 mm) zupełnie zniszczona; 2. podsędzieka ziemskiego dobrzyńskiego Mikołaja ze Złotopola (średnica 21 mm) z herbem Laska i napisem otokowym + S NICOLAI D SLOTOPO (por. B. Engel, *Die mittelalterlichen Siegel der Fürsten, der Gesitlichkeit und des polnischen Adels im Thorner Rathesarchiv*, s. 14, tabl. 4, nr 52).

Uwaga: Tekst dokumentu wydany wedle zasad zawartych w A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, SŻ, t. 1, 1957.

Nos Andreas de Czebrziszewo¹ iudex et Nicolaus de Szlotopole² subiudex Dobrinensibus omnibus et singulis presentibus et futuris et ad quos presentes devenerint publice profiteamur, quia venientes Tycza et Jurga filii | Tycze de Kaweczino³ ad iudicium illustrissimi principis domini Wladislai, domini nostri regis Polonie etc. et Dobrinie | terrarum ad nostrum nostrorumque assessorum presenciam non compulsi, nec coacti, sed ipsos libera et spontanea voluntate decem cum medio mansos, tres liberos et alios possessos, et scotum cum medio census in taberna in Laszino⁴ cum omnibus et singulis utilitatibus, agris, cultis et incultis, pratis, campis, stagnis, paludibus, silvis, mericis, borris, rubetis, aquis aquarumque decursibus et aliis fructibus et proventibus universis ad predictos decem cum media mansos et scotum cum medio census in taberna ibidem in Laszino spectantibus, nichil iuris vel domini in eadem penitus pro se

reservando, prout ipsos soli possidebant et tenebant, circumspecto viro Ianusio dicto Byckgem⁵ civi Thorunensi et ipsorum liberis successoribus legitimis pro centum et octuaginta marcis Thorunensis imperpetuum vendidisse recognoverunt et coram nobis nostrisque assessoribus predictos decem cum medio mansos in Laszino et scotum cum medio in taberna census ibidem priusdicto Iohanni dicto Byckgem et ipsius successoribus imperpetuum contulerunt et resignaverunt perpetuis temporibus possidere et tenere cum omni potestate predictos decem cum medio mansos et scotum cum medio in taberna ibidem in Laszino vendendi, donandi, aligenandi et comutandi, prout priusdicto Iohanni dicto Byckgem civi in Thorun aut ipsius liberis successoribus videbitur expedire, insuper priusdicti Tycza et Iurga pro predicto decem cum medio mansis et pro scoto cum medio census in thaberna predictum Iohannem dictum Bycgem iuxta ius et consuetudinem terrestrem per spacium trium annorum intercedere fideliter promiserunt. In cuius rei testimonium sigilla nostra presentibus sunt appensa. Actum et datum in Lipno feria secunda ipso die Conversionis Beati Pauli sub anno nativitatis Domini MCCC sexto, presentibus strenuis ac nobiles viris, dominis Petrasio de Wloszczewa⁶ capitaneo Dobrzensi, Mesczanta de Bachorzewo⁷, Iohanne de Cretcowo⁸, Olbrachtone de Grodzen⁹, Tomkone de Czoluchowo¹⁰ heredibus et aliis fidedignis.

¹ Andrzej z Cembrzyszewa h. Dołęga, sędzia ziemski dobrzyński 1364–1413 (*J. Bieniak, Elita*, s. 38).

² Mikołaj z Złotopola h. Laska, podsędek ziemski dobrzyński 1390–1416 (*J. Bieniak, Elita*, s. 48).

³ Tycza i Jurga, synowie Tyczy z Kawęczyna h. identycznego pod względem godła z polskim rycerskim herbem Leliwa, *wyst. 1406–1414* (zob. też *AP Toruń, Dokumenty i listy, Katalog I, nr 559, Lites, t. III, s. 116–119*).

⁴ Por. przyp. 3 do dokumentu 1.

⁵ Jan (Janusz) Bugheim (młodszy), mieszczanin toruński, ławnik Starego Miasta Torunia 1395–1402 i 1406–1409, *wyst. 1395–1425 r.* (por. *Urzednicy miejscy Torunia, cz. 1, s. 137, 198*).

⁶ Piotr z Radomina, Włoszczowej h. Pierzchała, starosta dobrzyński, starosta podolski 1406–1407, kasztelan dobrzyński 1406–1414 (*AP Toruń, Dokumenty i listy, Katalog I, nr 559; AP Poznań, Konin Z. 1, k. 133v; J. Bieniak, Elita*, s. 53).

⁷ Mieszczenta z Bachorzewa w powiecie dobrzyńskim, parafia Dobrzyń, *wyst. 1402–1407* (*AP Poznań, Konin Z. 1, k. 133v; KDKM, nr 151*).

⁸ Jan z Kretkowa, Rusinowa h. Dołęga, cześnik dobrzyński 1406–1415, kasztelan rypiński 1418–1428, kasztelan dobrzyński 1429–1433 (*J. Bieniak, Elita*, s. 38).

⁹ Grodzień w powiecie lipnowskim, parafia Kikół, dziedzic Olbracht bliżej nieznanym, był być może h. Prus (A. Biliński, *op. cit.*, s. 64).

¹⁰ Tomek z Cieluchowa w powiecie lipnowskim, parafia Kikół i ze Szczkowa na Kujawach Brzeskich, h. Dołęga, *wyst. 1399–1417* (*AGAD, Księgi ziemskie brzeskie, ks. 1, k. 3; ks. 3, k. 189; J. Bieniak, Elita*, s. 40).

Dokument 4

Lipno, 16 III 1423

Sędzia ziemski dobrzyński Piotr Bloch z Turzy i tamtejszy podsędek Trojan z Ostrowitego potwierdzają, że Henryk (Andrzej) z Radomina zapisał swojej żonie Dorocie z Wilczyna dwieście grzywien posagu i wiana na całej swej części w Radominie.

Oryg.: *Brak.*

Kop.: *AGAD, Księgi grodzkie bobrownickie obligationum, ks. 1, k. 33.*

Uwaga: *Tekst dokumentu wydany wedle zasad zawartych w A. Wolff, Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku, SŻ, t. 1, 1957.*

Nos Petrus Bloch de Turza¹ Judex et Troianus de Ostrowite² subiudex terrae Dobrzinensis omnibus et singulis, tam presentibus, quam futuris, quibus expedit, praesentium noticiam habituris publice profiteamur, quomodo ad nostram ac nostrorum protunc in terminis generalibus assesorum veniens praesentiam nobilis strenuusque vir dominus Henricus haeres in Radomino³ non compulsus, nec coactus sed sua libera spontaneaue voluntate in et super totalem porcionem suam haereditariam ibidem in Radomino nobili honestaque dominae Doroteae de Wilczino⁴ contorali suae charissimae ducentes marcas grossorum latorum numeri Cracoviensis, quadraginta et octo grossos in quamlibet [marcam^a] computando ratione dotis et dotalici assignavit et inscripsit alias wianował, tali condicionis impositum, si in dicto Henrico aliquit humanitatis sue fierit^b praedicta domina vivente et prolem non habente, et si alium maritum duxerit, praedictam in Radomino totalem porcionem praemisi Henrici cum omnibus et singulis utilitatibus et proventibus ad praemissam Radomino totalem portionem pertinentibus in praenominatis duabus centis marcis monetae et numeri ut praefertur tenebit et possidebit quosque praefati centa marcis sibi plenaris fuerunt persolutae, si autem iam dicta domina Dorothea de hac luce deceserit Henrico vivente et prolem non habuerit, extunc memoratus Henricus dotem videlicet centum marcis monete et numeri ut praefertur amicis et consanguineis propinquioribus praedictae dominae Dorotheae reddere et solvere ascriptus et obligatus ad solvendam. In cuius rei testimonium sigilla nostra sunt appensa. Actum et datum in Lipno feria tertia proxima post Dominicam Laetare incarnatu ab anno natalis Domini milesimo quadringentesimo vigesimo tertio, praesentibus strenuis, nobilibus dominis videlicet: Joanne de Sewkorzino⁵ castellano Lublinensi et capitaneo Dobrzinensi, Janusio de Koscielcz⁶ palatino

Wladislaviensi, Adamo de Zielona⁷ Dobriniensi, Joanne de Rusinow⁸ Ripinensi [castellanis^c], Joanne de Richowo⁹ vexilifero et aliis quam plurimis testibus circa praemissa.

^a Brak kop.

^b Odczyt niepewny.

^c Brak kop.

¹ Piotr Bloch z Turzy h. Ogon, sędzia ziemski dobrzyński 1415–1426 (Z. Lasocki, op. cit., s. 55; J. Bieniak, *Elita*, s. 36; S. Szybkowski, *Dokument sądu ziemskiego inowrocławskiego z 11 V 1426 r. Pochodzenie sędziego ziemskiego inowrocławskiego Jana Rosiejowskiego z Dąbrówki*, w: *Mazowsze, Pomorze, Prusy. Gdańskie studia z dziejów średniowiecza nr 7*, pod red. B. Śliwińskiego, Gdańsk 2000, s. 353–354).

² Por. przyp. 2 do dokumentu 1.

³ Henryk (Andrzej) z Radomina h. Pierzchała, wyst. 1411–1424 (AP Poznań, Konin Z. 3, k. 120v; J. Bieniak, *Elita*, s. 54).

⁴ Dorota z Wilczyna h. Poraj (Róża), wyst. 1423.

⁵ Jan ze Szczekocin h. Odrowąż, podstoli królowej 1397–1399, stolnik sandomierski 1405, kasztelan zawichojski 1407–1409, kasztelan lubelski 1410–1433, starosta dobrzyński 1421–1423, 1429–1433 (Urz. mp., s. 216, 260, 140, 365; J. Bieniak, *Kształtowanie*, s. 41, przyp. 223).

⁶ Janusz z Kościelca, Skępego, kasztelan dobrzyński (1400–1407), wojewoda inowrocławski (gniewkowski) 1412–1426 (AP Poznań, Gniezno Z. 1, k. 87v; J. Bieniak, *Elita*, s. 34).

⁷ Adam z Zielonej h. Świnka, kasztelan rypiński 1402–1406, kasztelan dobrzyński 1416–1428 (J. Bieniak, *Elita*, s. 45; B. Możejko, op. cit., s. 119–137).

⁸ Por. przyp. 8 do dok. 3.

⁹ Jan z Orchowa h. Laska, chorąży dobrzyński 1394–1427 (J. Bieniak, *Elita*, s. 48).

Dokument 5

Dobrzyń, 3 IX 1426

Sędzia ziemski dobrzyński Piotr Bloch z Turzy i tamtejszy podsędek Trojan z Ostrowitego potwierdzają podział majątkowy dokonany przez braci rodzonych kanclerza gnieźnieńskiego Świętopelka z Zadusznik i chorążego dobrzyńskiego Jana z Orchowa.

Oryg.: Brak.

Kop.: AGAD, *Księgi grodzkie brzeskie inscriptionum*, ks. 19, k. 901–901v (wpis w roku 1574). Według opisu pisarza dokument był zaopatrzony w dwie pieczęcie.

Uwaga: *Tekst dokumentu wydany wedle zasad zawartych w A. Wolff, Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku, SŻ, t. 1, 1957.*

Ad perpetuam rei memoriam. Nos Petrus Bloch de Thurza¹ iudex et Troianus de Ostrovite² subiudex terre Dobrzinensis significamus omnibus et singulis tam presentibus, quam futuris, quibus expedit presencium noticiam habituris, quomodo ad nostram et nostrorum protunc in iudicio assessorum venientes presenciam venerabilis vir dominus Svantopelk de Zadusniki³ cancellarius Gnesnensis ab una et nobilis vir dominus Joannes heres de Orchow⁴ vexillifer Dobrzinensis partibus ab altera, fratres germani, talem perpetualem divisionem hereditariam perpetueque in se fecerunt et coram nobis eandem publice et per expressum recognoverunt. Ita tamen, quod ex tali divisione hereditaria tota hereditas Zadusniki⁵ sicut in suis limitibus sive graniciebus in longitudine et latitudine ac circumferencialiter est limitata et posita, et medietas lacus incipiens a granicie alias polypowska granicze sub villam Zadusniki cum ambobus litoribus sive ripis, cum pratis ibidem adiacentibus et in omnibus et singulis utilitatibus temporibus perpetuis dicto domino Svantopelk cesserunt, predicto vero domino Ioanni et sue legitime posteritati due hereditates Spithal et Kulino⁶ totales sicut in suis graniciebus, limitibus in [lon^a/gitudine et latitudine ac circumferencialiter ab antiquo sunt^b] distincte et posite, et medietates lacus incipiens a [granicie thilia alias polipowa granicze sub villam Wito[wo^d] [k. 901v] cum ambobus littoribus sive ripis et cum pratis adiacentibus temporibus perpetuis cesserunt cum omnibus et singulis utilitatibus, censibus, additis, agris, pratis, pascuis, silvis, gais, boris, melificiis, fluviis, rivulis, piscinis, molendinis, aquis et earum decursibus ac generaliter cum omnibus et singulis utilitatibus ad predictas hereditates pertinentes, que nunc sunt vel in posterum quocunque dirimari poterunt, cum omni iure et dominio ac omnimoda proprietate, nihil iuris, domini sive utilitatis in premissis tribus hereditatibus, videlicet Spithal et Kulino pro eodem domino Swantopelk penitus resignando per expressam divisionem hereditariam tenere temporibus perpetuis parte ex utraque et inviolabiliter observare. In cuius rei testimonium sigilla nostra presentibus sunt appensa. Actum et datum in Dobrzin feria tertia proxima post Egidii sub anno nativitatatis Domini millesimo quadringentesimo vigesimo sexto, presentibus ibidem nobilibus viris, dominis: Nicolao de Tluchow⁷ subcamerario, Martino de Dambrowka⁸ gladiifero, Petro de Dzialin⁹ subvenatore Dobrzinensibus et aliis testibus quam plurimis fidedignis.

^a *Uszkodzone, urwany róg karty.*

^b *Uszkodzone, urwany róg karty.*

^c *Uszkodzone, urwany róg karty.*

^d *Uszkodzone, urwany róg karty.*

¹ *Por. przyp. 1 do dok. 4.*

² *Por. przyp. 2 do dok. 1.*

³ *Świętopętk z Zadusznik h. Laska, kanclerz gnieźnieński (J. Bieniak, Elita, s. 48).*

⁴ *Por. przyp. 9 do dok. 4.*

⁵ *Zaduszniki, wieś w powiecie dobrzyńskim, parafia loco.*

⁶ *Szpetal, Kulin wieś w powiecie dobrzyńskim, parafia Szpetal.*

⁷ *Mikołaj z Tłuchowa h. Cholewa, podkomorzy dobrzyński 1388–1428 (J. Bieniak, Elita, s. 46–47; AGAD, Księgi ziemskie kowalskie, ks. 1, k. 128v, 135, 140v).*

⁸ *Marcin z Dąbrówki, miecznik dobrzyński 1411–1426, zapewne h. Cholewa (AGAD, Księgi ziemskie brzeskie, ks. 3, k. 31v, 97; A. Biliński, op. cit., s. 44–45).*

⁹ *Piotr z Działyńia h. Ogon, podłowczy dobrzyński 1426–1434, podkomorzy dobrzyński 1437–1441 (J. Bieniak, Piotr z Działyńia, PSB, t. 26, 1981, s. 355–356).*

Fünf Urkunden des Landgerichts zu Dobrin aus dem 14. und 15. Jh.

Die hier veröffentlichten Urkunden des Dobriner Landgerichts bringen uns die äußerst interessante Geschichte des Landes Dobrin um die Wende vom 14. zum 15. Jh. näher. Die ersten drei von ihnen (von 1398, 1400 und 1406) spiegeln den beachtenswerten Umstand wider, dass den Landbesitz in der Sonnenburger Kastellanei die Personen innehatten, die aus dem Gebiet Preußens stammten (Bürger aus Thorn: Bugheim, Wittram, Voks). Die späteren Urkunden, von 1423 und 1426, liefern Informationen zu den Eigentums- und genealogischen Verhältnissen einiger konkreter Dobriner Adelsfamilien (Gutsherren von Radomin von Wappen Pierzchała und Gutsherren von Szpetal, Złotopole und Zaduszniki von Wappen Laska). Darüber hinaus geben die Zeugenlisten der Urkunden Auskunft über die personelle Zusammensetzung der Dobriner Verwaltungselite am Ende des 14. und am Anfang des 15. Jh. Von Bedeutung sind hier vornehmlich die Zeugenlisten der Urkunden von 1398, 1400 und 1406, weil sie die personellen Wandlungen auf den Dobriner Landämtern zeigen, die mit der Herrschaft des Deutschen Ordens auf diesem Gebiet (bis 1405), und dem späteren erneuten Übergang unter die Kontrolle des Königtums Polen zusammenhingen.